

Alija Nametak

TRI RUKOPISA "MAKBULI-ARIFA" ("POTUR-SAHIDIJE")

Godine 1969. u nekoliko navrata sam boravio u Zagrebu, pa me je Odbor Islamske zajednice zamolio da održim nekoliko predavanja iz područja kulturne povijesti bosansko-hercegovačkih muslimana. Tako sam u tri navrata održao po jedno predavanje za širi krug članstva u četvrtak na večar, a odmah sutradan, u isto vrijeme, za omladinu. U pretposljednem predavanju sam, među ostalim, govorio o nemarnom odnosu našeg svijeta prema starim knjigama, posebno pisanom ili štampanom arapskom hurufatu, koji naš svijet iz neznanja uništava ili na vatri, ili zakopavanjem u zemlju. Da nevolja bude veća, takve knjige su ostale iza učenih očeva i djedova neukim potomcima koji nisu znali šta bi s njima uradili. Preporučio sam im da takve knjige, ako ih imaju, šalju Gazi Husrevbegovoj biblioteci, gdje će biti sačuvane, opisane i katalogizirane.

Kad sam sutra na večer došao da održim predavanje omladini, našao sam na pultu paketić, na mene naslovljen. Jedva sam dočekao čas, kad sam ušao u vlak, da vidim kakva mi je to hedija namijenjena. Bila su tu dva kitaba (dva dončića) i jedan poseban list. U prvom retku samostalnog lista pade mi u oči riječ "bosnal", pa pažljivije pogledah i vidjeh da je to stih iz Muhamed-Hevaji-Uskufijina "Makbuli-arifa" ili, u narodu više poznatog, "Potur-Šahidije". Na ovom listu je divnim pismom ispisan završetak Uskufijina stihovanog predgovora rječnika na turskom jeziku i početak prvog odjeljka rječnika sa 40 "bosanskih" riječi objašnjenih turskim riječima.

Kad sam pisao radnju "Rukopisni tursko-hrvatskosrpski rječnici", koju je objavila Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu, u Građi za povijest književnosti hrvatske, godine 1968, strana 231-380, upotrijebio sam uglavnom dva rukopisa koja su se nalazila u Orijentalnom institutu u Sarajevu i nekoliko fragmenatarnih iz Gazi Husrevbegove biblioteke.

U vremenu od objavljivanja navedene moje knjige otkriveno je još nekoliko primjeraka, fragmentarnih ili kompletnih, Makbuli arifa, ili Potur—Šahidije. Dva su primjerka u Arhivu grada Sarajeva, pod inventarskim brojevima: R-51 i R-262, koja su inventarisana po prepisivačima i godini prepisivanja. Stariji ima naznačenu godinu prepisiva-

nja 1276, po hidžri (1859/60), a mlađi, iako ima u hitamu (kolofonu) zabilježenu 1212. godinu (1797/98), u stvari je prepisan oko godine 1890. Naime, prepisao ga je iz starijeg predloška hafiz Mehmedali-efendija Dukatar, učenik Gazi Husrefbegove medrese i Darulmuallimina, i poklonio ga mome ocu, s kojim je zajedno bio u ovim školama. Dukatar je prepisao i hitam, tako da znamo i tko je bio prepisivač toga prijepisa:

Prepisivač starijeg primjerka je neki Šakir, a naslov mu glasi:

U ovom primjerku se prvi put susrećemo, uz ime Muhameda Hevai Uskufije, s titulom *halifa*, koja je ovdje sinonim za grčko-tursku riječ *efendija*.

Kako je i prije ustanovljeno, ni dva prijepisa Makbuli-arifa ili Potur-Šahidije nisu identična. Prepisivači su premetali stihove, izostavljali čak i cijela poglavlja, dijalekatski mijenjali pojedine riječi, reflekske (jata) mijenjali prema izgovoru svoga mjesta ili kraja, a neke riječi nisu ni razumijevali, pa je nekad izostavljena turska riječ koja "pokri-va" naš pojam, i obratno. Karakteristična su upravo ova dva rukopisa, u kojima se zamjenjuju riječi. U Dukatarevu rukopisu koji je hercegovačkog podrijetla jedan stih glasi:

Seftaluya *praska* dinir, elma jabuka, dok u Šakirovu rukopisu stoji:

Armuda hem *kruška* denir, elma dahi jabuka dir.

(*Praska* /breskval/ je do najnovijeg vremena bila mediteranska voćka, dok je *kruška* bila isključivo kontinentalna).

Ni u dva primjerka Makbuli-arifa ili Potur-Šahidije grafija nije ista. Na stranu to što se *u* i *o* piše slovom *v* (vavom) ili dammom (otro), što *fetha* (ustun) služi i za *a* i za *e*, vokalno *r* se piše pomagalima uz harf *r* (ri) kao i grupe konsonanata na početku riječi, ispred kojih se obično piše, a ne izgovara vokal *i*.

Tek se u prvoj dekadi ovoga stoljeća moglo uvidjeti koliko je bio revolucionaran pothvat h. Mehmed-Džemaluddina Čauševića koji je reformirao arapsko pismo za naše potrebe, kojim su bili tiskani svi udžbenici za muslimanske vjerske škole u Bosni i Hercegovini.

Svakako bio je preuzet onaj koji je prvi nazvao ovaj rječnik "šahidijom", makar i "Potur-Šahidijom", jer je "Tuhfei-Šahidi ili Logati Šahidi" bio poznat rječnik perzijskog jezika, dok je "Potur-Šahidija" dosta siromašan, s nešto malo više od pet stotina riječi, s čestim kalamburima (Papaz ne pop tir, govno ne bok tir i si.). Neke riječi, kao *pesta*, nije poznavao ni Vuk Karadžić, a značenje joj nisu znali ni urednici Akademijina

Rječnika hrvatskog ili srpskog jezika. Pisac rječnika je sigurno sam izmislio glagol jabuka-ti (se), tj. nabacivati se jabukama.

Riječ potur protumačio je M. Hevaji Uskufija turskom riječi *seljak*, pa onaj koji je prvi promijenio naslov "Makbuli arif" htio je sigurno naznačiti da je to rječnik seljačkog govora "bosanskog" (hrvatskosrpskog) jezika. I zaista, u ovom rječniku prevladavaju riječi seljačko-težačkog života: bik, govedar, grabije, june, klas, konoplja, kopriva, kosi-ti, koza, krava, mazga, obojak, opanak, oputa, ostan, panj, paprat, plot, pohva, poprug, raž, repa, teljig, trnjina, zob, žban i neke druge, dok su apstraktni pojmovi zastupljeni u manjoj mjeri.

"Makbuli-arif" ima 13 poglavlja, a na završetku svakog poglavlja ima senten-cija na bosanskom i turskom jeziku: *Uči, piši, vrlo radi, da ne budeš izločest! Nije nitko kano ti! Ti zla ne čini, dobro čin', sile ne čin' i zlo povrzi! Ti pomiluj, pogled' mene! Tebi je bolje bojat' se Boga, ako u tebe pameti ima! Neće bit' junak kogodi biži te se ob-zire i srce meće (srce mu bije ili udara)! Tebi rob bit' — mnogo dobra dočekat! Lipo mi-lovat zakon je davni! / to dobro videh u tebe, ne može se hič izbrojiti Sud ufati, drži dobro, kazat će on tebi put! Tkogod dobro čini naći će! Ti sinko, dobar budi, dobro je lijepo! Ej Bože, Ti pokloni, moju dušu povese! Ej lipoto, i s tobome odavna milujemo se!*

U vokabularu koji slijedi riječi iz zagrebačkog fragmenta su obilježene slovom Z. Riječi iz primjerka Makbuli arifa, u kojemu je uz ime Uskufi Muhamed zabilježeno Halifa, obilježene su slovom H, dok su riječi Dukatareva prijepisa obilježene slovom D.

A

anđel = feriste, Z, H

B

baba = koca kari, D, H

babq (slijepi miš) = yarasa, D

babine = dugun, D, H

batina = agactan topuz, D, H

bijel: bilo = ak, D.H

bik = buga, H

bježati: biži = kacer, D, H

blag = sehi, H

blatan = camura batan, H

blizu = yakın, D

Bog = Tanri, Z, H

bogat: bogati = bay, D. H

bolestan = nahoslu, D, H

boljeti: boli = agirir, D, H

bor = cam agac, H

brada = sakal, D

bradva = nacak, D

brat = kardas, D, H
brk = biyik, D
Bubanĵ = taul, D, H
buha = pir, pire, H, D
bukara = mesrebe, D, H
bukva = gulgen, D

C

car = padisah, Z, H, D
carevina= carina = devlet, devleti, Z, H, D
crljen, crven = kizil, D, H
crkva: cirkva = kilisa, D

Ĉ

ĉaplĵa = baligi yutan, H
ĉastenje: ĉastena = konukluklar (ina) H
ĉastila = konaklar oldi(u), D
ĉelo = alin, Z, H, D
ĉeprkati: ĉeprvat = tauk esmesine (ismesine), H, D
ĉetiri = dort, D; ĉetiri stotine = dort yuz, D
ĉetrdeset = kirk, D
ĉetvrtak = hamis, D
ĉir = cibani, cipani H, D
ĉist: ĉisto = ari, D
ĉovjek: ĉovek, ĉovik = adam, Z, H
ĉuvati: ĉuvaj = sakin, D
ĉuĉati: ĉuĉat = comelmek, coklemek, H, D
ĉvarati, v. vraĉati

C

ĉaĉa, ĉaĉa H, D = baba
ĉaĉa: ĉaĉa, ĉadĵa, D, H = kurum
ĉuda = as ermesi, H, D
ĉuĵjeti: ĉuti, ne ĉuti; ĉuti, ne ĉut, H, D = dinle, dinleme

D

danas: danaske = bugun, D, H
danica: tan yil iz, D
debel = kalin, D, H

desno = sag, D
devedeset = doksan, D
devet = dokuz, D
dignuti: digni to = sunu kal, D
dim: dima = tutun, D, H
dinja = kavun, kaun, D, H
divlji: divje, divije, D, H = yabani
dobitak: dobit = doyumluk, D
doći: doći će on = ol gelir, D
domaćin = ev issi, D, H
donijeti: donesi = getir, D
drvo: drva = odun, D
dubok: duboko = derin, H
dug: dugo = uzun, H
dug = borc, H
dukat = musekkek altin, D, H
duša = can, Z, H
dva = iki, D
dvadeset = yirmi, D
dvije stotine: dvi stotine = iki yuz
dvostruk: dvostdiruk, dvoruk, D, H = iki kat

DŽ

džida, džira H, D = mizrak

Đ

Đurđevdan = ruzi Hidir, D

G

gaće, gače, D, H = don
gagrica = guven (gvenin adi), D
gaj = kori (u), D
gavran = kuzgun, D
glava = bas, Z, H
glas = haber, D
glavnja = aksi, D
gluh = sagir, D
go: golo (pogrešno: kolo) = ciplak, H, yalancik (treba: yalincak) D
golub = guvercin, H
gora = dag, H

govedar = coban, D
govnovalj = cikal, D
grabi je = tarak, D
grad (tvrđava) = hisar, D
grliti; grlit = kucmak, H
grob = makber, kabrin adi, D, H
grom = yildirim = H, D

H

haljina = dolama, D, H
hiljada = bin, D
hitjeti: hitit, hijetit? H, D = kati ivmek
hitjeti: hitit = tiz, D
hodati: hodat = gezinmek, D, H
hoditi: hodi! = gel, gele, H, D
hrastovina, astovina, D, H = pelid
hrom = topal, D, H
hrt (vrsta psa) = tazi, H, D
hrvati se: hrvat = guresmek, H, D gurusmek

I

ići: idi: yuru, D
igla = iyne, D
igra = oyun, D, H
ime = ad(i), H
izbiti: izbit = dokmek, D
izbrojiti: izbroj = say, D
izvijati: izvijat = savurmak, D

J

jabuka = elma, D, H
jabukati, jabukat = elma atismak, H
jagoda = cilek, D
jama = kuyu, D
janje = kuzu, D
jaram = boyundruk, D
jaukati: jaukat = feryad, H
javor = cinar, D

ječati: ječat = inlemek, enlime, H, D
jedan: jedno = bir, D
jedini, jedino H, Z = vahdeti
jedno = bir, Z, H
jela = senevber, H
jesti: ne jedi! = yeme, D, H
jezik = dil, Z, H, D
junak = levent, D
june = tosun, D

K

kaca: kadca = fici, D, H
kad = kacan, D, H
kal: kalu = camur, H
kamila = deve, D, H
kao: kano ti = sana benzer, Z, H, D
kapa = keleposa, H, D
karati: karat = cekismek, D, H
kaur = kafir, D
kčer: kčeri, kčera = kiz(i), kiza, D, H
kihati: kihat = aksirmek, aksirmek, H, D
kika, kata? = on sacina, D, H
kiselo (mlijeko) = yogurt, D, H
kiša = yagmui, D
klas = basak, D
klin = civi, D
kobac = meymun (muymul), D
kobila, kobil, H, D = kisraga
kokoš = ta(v)uk, tauga, D,H
kola = araba, D
koliba = cerge, D
kolijevka: kolivka, kilovga = besik, nesik, H, D
koljeno: kolino = diz, Z, H, D
komin = baca, D
konac = iplik, D
konoplja = kenevir, D, H
konj = at, D, H
kopati: kopat = kazmak, D, H
kopito = tirnak, tirnaga, D, H
koplje, kopje, H, D = mizrak
kopriva = isirgan, D
korijen: korin = kok (koke), H
korist: koruz = bereket, D
korito = tekne, D, H

kose (vlasi na glavi) = saclar, D
kositi: kosi! = bic, D
Kosta = kaur adi, D, H
kotao (kutao) = canak kim agac olsa, D
kotlica = tencere, D
kotur (konur?) = yuvalanan top, D
košulja: košulj = gomlek, gonlek, D, H
kovčeg = sandik, D
koza = keci, H
kozle = oglak, D
koža = deri, D
kožuh = kuruk, D
krajina = serhat, D
krava = inek, inege, H, D
krilo = kanat, H
kruška = armud, H
kučka, kuča, H, D = kancik, kanciga
kuća: kuča = ev, D
kuga = taun, D, H
kuhati: kuhat = yogurmak, D
kum = sagdik, sagdic, D' H
kuma = yenge, D, H
Kupa = serhadinda bir su var adi Kupa, D
kupus = lahan, D
kurva žena = kahpa kan, D
kusati: kusat = kasik calmak), D, H
kut = bucak, D, H

L

lađa = gemi, H
lakat = dirsek, D, H
lakom = behil, D
lan = keten, H
lastan: lasno = kolay, D
led = buz, D, H
leptir: lepur = kelebek, D
lijep: lip, lipo = guzel, Z, H, D; lipa žena: guzel kari, D; lip si ti = Sen guzel sen, D
lijevi: livo = sol, D
lisica = tilki, D, H
list = yaprak, D, H
litati: litat = surmek, yurek surmek, H, D
loj = don yagi, D
lokati: lokat = kopegin icmesine (eygine), D, H
lokva = gol, D, H

lonac = comlek, D
lopata (plečka) = kurek, D, H
lovac = avci, D
lubarda = top, D
luč = cira, D
lug (pepeo) = kul, D
luk = yay. (U H. pisano lugi, u D: ok ili uk; prepisivačima nije bilo jasno šta odgovara turskoj riječi yay)
luk = sogan, D
Lužan = Bir sehir adi Lužan, D

LJ

ljekar: likar, ljekar = hekim, D, H
lješnik: lišnik = findik, D
ljut: * yavuz, D, H

M

mačka = kedi, D, H
magare = esek, D, H
magla = duman, D
mahati: mahat = elin salmak, D, H
mahnit: mahnito = saskin, D
mak = hashas, D
malenko, malko = kucuk, D, H
mamiti, mamela, D, H = aldamak
Marija = Meryem, D
mast = yag, H. D nema turske riječi
mati: mama = ana, D, H
mazga = katir, D, H
med = bal, D, H
medovina = serbet serbeti), D, H
medvjed: medved = ayi, D
međuput = yol arasi, D, H
megaš (malešan) = cuca, D
mehak: mehko = yumusak, D, H
meso = et, D, H
metla = supurge, D, H
milovati: milovat = ohsamak, D, sevmek, H
miš = sican, D, H
mjed, mid = bakir, bakra, bakara, D, H
mjeseć = ay, D, H
mlijeko: mlijeko, mliko = sut, D, H

mlivo = un, D, H
modar, modro, H. D = mor
moma = kiz, Z. H; yetismis kiza, D, H
momče = oglan, D, H
more = deniz, H
more ti! = brebre sende, Z. D; brebre sana, H
most = kopru, D, H
motka = sirik, siriga, D, H
mrav = karınca, D
mrtav = olmis, D. H
mučan: mučno = gug, D
mučati: mučat, mučit = sukut etmek, D, H; muči ti! = suz sende,
suzi sende! D, H
mudo = tasak, D
muha = sinek, D
murva = dud, H
musti: muze = sagar, D, H
muž = koca

N

nadjačati: nadjačat = yenmek, D, H
nakomica = zalim, D, H
narandža = turunc, D
naš = bizim, D, H
navaliti: navalit = yuris, D
nebesa: gokler, Z, H
nedjelja: nedilja = pazar güne, D
nedjelja (sedmica, tjedan): hafta, D
nemoćan: nemoćan H, D = hasta
nevjesta: nevesta = gelin, D
nisko: nizoko = alcak, Z, H
noga = ayak, Z, H, D
nokat = adamin tirnak (tirnagina), D, H
nos = burun, Z, H, D
nosilo = tabut, D, H
nož = bicak, D, H

NJ

njedra = koyun, koynuna, D, H
njiva = tarla, D

O

oblak = bulut, D, H
obojak = sargisina, sargina, D, H
obruč = cenber, D, H
obrva = kas, Z, H, D
obući: obuče = geydi, D, H
obuti: obut = geymek (geymesine), D, H
oganj = ates, D
ognjilo = cakmak, D, H
ognjište = ocak, D, H
On je moj = Benim dir, D
onesvijestiti se: onesvist, onustat? = bayilmak, D, H
opanak = carik, D, H
oputa: oput = tasma (ya), D, H
orah = koz, D
orati: ori! = cift su, D
oruz = princ, D
osam = sekiz, D
osamdeset = seksen, D
ostan = ogender(e), D
ostati: ostani! = dur, D
otkati ili utkati: utkan = tubukli, (dokumlu?) H
ovan = koc, H, D
ovas: ovsu = yula (f), D
ovca: koyun, D, H
ožeg = masa, D
oženiti: oženit = evlenmek, D

P

pametnan = akil, D
panj = kotuk, D
paprat = pire oti, D, H
paprika = frenk biberi, D, H
pas = kopek, D, H
pastorka = uvey kizi, D, H
pasulj = boyrulce, D
patka = ordek, H
pečat = muhur, H
pečurka: pečur = mantar, D
peć = firin, D, H
peći: peče = piser, D, H
pedeset = elli, D
pesta, pusta = gir, gire, D, H
pet = bes, D

pet stotina = bes yuz, D
 petak = cuma, D
 pijan = sarhos, D
 pila = testere, D
 piljužin: poljuzin = caylak, D
 pis! = kedi komak, kedi v kovmak, D, H
 pitati: pitat = sual etmek, D, H
 pitom, pitomo, D, H = sehil, ehli, D, H
 pjevati: pjevat = irlamak, D, H
 plakati, plakat = aglamak, aglamaga, H, D
 plamen = ates(e), D
 plemenit = soyu sopi(u) guzel olan, D
 pleten = orulu, H
 plivati: pliva = yuzmek, D
 plot = cit, D, H
 počekati: počekat, počekaj = katlanmaga, D, dure katlan, H
 podati: za dušu podat = sadaka vermek, D, H
 pohva = kuskun, D
 pojas = kusak, D
 pola = yarim, D, H
 poletjeti: poleti = uctu, Z, H
 polica = raf, D
 poluga = kusku, D
 poljubiti: poljubit = opmek, H
 pomesti, pometi! = supur sen, D, H
 ponedjeljak: ponediljak = (pazar) irtesi, D
 ponositi se: ponosit = buyuklenmek, D, H
 pop = papaz, D
 poprug = kolan, D
 poslovati: poslovat = islemek, H
 postava: postav = bez, D
 postelja = dosege, D, H
 post: poštenje, postila = oruclar, oruclar, H, D
 potkov, podkov = nal, nala, D, H
 potkovat(i), podkovat = ati nalatmaga, ati nalanmaga, H, D
 potok = sel, D, H
 potur = koylu (tj. seljak), D
 poštenik: požtenik = sehi, D
 prag = isik, isek, H, D
 prah = toz, Z, H
 praska = seftalu, D
 praz = erkec, D, H
 predikati, pridikat = nagamat etmek (etmesine), D, H
 pretil = semiz, D
 promijeniti: prominit = degismek, D
 prorok: brorog = velilik satan, H
 prosjak = dilenci, D

proso = tari, dari, D
prozor: prozorvić = pancer, D
prst = parmak, D, H
prsten = yuzuk, yuzek H, D
prtljati: prdljaj idi = var (do) lan, D
prut = cibuk, D, H (cubuk)
pšenica = bugday, D
puca = doyme, D, H
pucaanj = (izostavljena turska riječ) D, cenat H
puhati: puhat = ofurmek, D, H
punac = kayn ata, D
punica = kayn ana, D
pupak = gobek, D, H
puška = tufenk, D, H
putnik = yolcu, D, H
put = yol, Z, H
puž = bocek, D

R

raditi: radit = calismak, H
raj = cennet, Z, H
rajnik = cenneti, Z, H
rak = yengec, D
rakita = soyut, kara soyut, D, H
rame = omuz, D, H, Z
ranjen = yarali, D, H
rasol = lahana tursu suyu, D
raž = cavdar, D
repa = salgam, D
riba = balik, baliga, H
ribar = baligi satan, H
riječ: rič = soz, D, H
rijeka: rika = (izostavljena turska riječ) D, dere, H
rodbina = soyun, D, H
roditi: rodi = dogdu, D, H
ropče: robče = kul, D, H
ručak = kusluk, D, H
ručati: ručat = yemek kusluk asi, kusluk yemek asin, D, H
ručnik = makrama, D, H
rugati se: rugat = ayiblamak, ayiblanmak, H, D
ruka = el, D, H
rukav = yen, D, H
ružica = gul, D, H

S

sablja = kilic, kilica, H, D
 sada = cimdi, D
 sam sidjet = halveti, Z, H
 sašiti = dikmek (dikmege), H
 sedam = yedi, D
 sedamdeset = yetmis, D
 sedlo = eyer, D
 selo = koy, D
 sestra = kiz kardes(e), D, H
 sijeno: sino = otlik, D, H
 sila (nasilje) = zulm, D, H
 sin = ogli, ogul, D, H
 sir = pener, penir, D, H
 siromah = fakir, D
 sit = tok, D, H
 sjahati: sjaši = en, D, H
 sjeme: seme = tohum(a), H
 sjesti: sjed' (napisano: sejd) = otur, D
 skakati: skakat = sicramak, D, H
 skut = etek (etege), D, H
 slama = saman, D
 slavić = bulbul, D, H
 slijep: slip = kor, D
 smokva = incir, D
 smola = sakiz, D, H
 smreka = ardic, D
 snijeg: snig = kar, kara, D, H
 snop = demet, D
 so, soli = tuz, H, D
 sofi = zahid, Z, H
 sokol = sahin, Z, H
 sotona = cin, D
 sova (kofa ili kufa? H) = baykus(a), D, H
 srebro = gumus (gumuse), Z, H, D
 srijeda = ciharsenbe, D
 stjenica = tahta biti, D
 sto (100) = yiiz, D
 stupa = dink(e), D
 subota = cuma irtesi, D
 sunce = gunes, D, H
 sužanj = esir, D
 svadba, svodba, D, H = dugun
 svijeća: svića = mum, muma, D, H
 svila: ipek (ipege), D
 svraka, švraka = saksigan(a) H, D

Š

šaka = yumruk (yumruğa), D, H

šator = sadır (a), D

šest = (izostavljeno) alti, D

šetati: šetat = salınmak, D, H

šetka (lisica) = tilki, H

šezdeset = altmış, D

šilo = biz (bize), H

šipak = anar, D

širok: široko = yassı, H

štipati: šćipat = ohsamak, H. (Sравни sa *milovati*, D)

šuga, šugav = kel, H, D

šuma = mese, meseye, D, H

šupalj: šuplje = delik, D

šura = kayın, D, H

T

tavnica = zindan, D

teći: teče = akar, D, H

tele = buzak (buzaga), D

teljig = zevle, D

tere = olsun, D

tesla = keser(e), D

tetka = teze, D, H

tetka (lisica) = tilki, D

težak = cıfci (cıfciye), D

tijesto: tisto = hamir, D

tikva = kabak, D

tjerati: tira, tera = kovar, D, H

tko, tkom = kim, H, D

tkati: tkat = dokmak, D

tojaga, toljaga = lobut, H, D

tovar = yuk, D

trag = iz, Z, H

trava = yas ot(i), H, D

trbuh = yurek, karin, D, H

trgovati: trgovat = Sati, pazar ve ticaretle bile ana bosance denildi... D, Sati, pazar ve ticaret etmege... H

tri = uc, D

trideset = otuz, D

tri stotine = uc yuz, D

trn = diken, D

trnjina (pogrešno: trtina) = gugum, D

trud = tutrak (h)
tvoj: tvoje = senin, D
tunja = ayva, H

U

udriti (udariti): udri ti! = sen vur, H, D
ugljen = atessiz komur, D
uho = kulak (kulaga), Z, H, D
uliste = kovan, H, D
umoriti(se): umori(se) = yoruldu, D, H
usna = dudak (dudag), Z, H
usta = agiz, Z, H, D
utonuti: utonut = bogulup batan, H
uš = bit, H, D
utornik = sali, D
uzeti: uzmi ti! = ala sende, H, D
uzjahati: uzjaši = bine, D, H
uže = ip, D
užeći: užezi! = yak, D

V

vaš = sizin, D, H
vatra = ates, D
velik: velika, veliko = boyuge, D, H
vez = nagis, D (nakis)
vila = peri, D
vile = diyren, D
vino = sarab, D
visok: visoko = yuksek, Z, H
vitao = elemeye, D
vižle = zagar, D, H
vjetar: vitar = yel, D, H
voda = su, D, H voden: vodeno = sulu, H
vosak = bal mumina, D, H
vračati: vraćat (čvarat) = fal acmak, D, H. (U rukopisu H riječ vraćat je zaokružena (nije brisana) a sa strane dopisano: čvarat
vrana = karga, D
vrata = kapu, D, H
vražji, seytane, D
vrba = sogut, D
vrećati: vrećat = cagirmak (cagirmasi), H
vršaj = harman, D
vrt = bagca, D

vučina, H, vudžina, D = heybet
vuk = kurd, kurda, D, kurta, H

Z

zaboraviti: ne zaboravi! = unutma, D, H
zaklopiti: ne zaklopit = kilitlenmek, D
zaključati: ne zaključat = kilitlenmek, H
zakon (običaj) = adet, D
zaludu, zaluu = sume, seme, D, H
zavezati: zaveži! bagla, D
zbabna: zbabna žena = gebe kari, H
zdjela: zdila = (canaga), D
zdetna (žena): ždetina = gebe kari, D
zec = tausan, D, H
zelen = yesil, D, H
zet = guyegi, H
zima = souk, souka, D, H
zlato = altin (altina), Z, H, D
zločesto, zločist, D, H, = nekbeti
zob = yem, D, H
zobika = murver, H
zora = tan yeri(ne), D
zub: zubi = dis, Z, H
zvečati: zvečat = cagirmak (cagirmasi), D

Ž

žaba = kurbage, D
žaliti: acimak, D, H
žban = agac ibrik (ibrige), D
ždral = turna, H
ždrijebe: ždribe = tay(a), H
žena = avret, D, H; lipa žena = guzel kari, D
žetva: žito = bicem, D
žila = sinir, D, H
život (egzistencija, življenje, prihod od kojega se živi) = dirlik. (Dirligi dir životi;
radi rime sa "vahdeti"), Z, H
žlijeb: žlib = oluk, D
žut: žuto = sari, D, H.

SUMMARY

THREE MANUSCRIPTS OF "MAKBULI-'ARIF"

From the oldest and most beautiful manuscript specimen of "Makbuli 'arif" only one page is preserved, where the end of the introductory in verse *is* and the beginning of the first chapter. It is found in Gazi Husrev-bey's Library.

The oldest Bosnian (Serbo Croat) — Turkish dictionary "Makbuli 'arif" or "Potur-Šahidi" was compiled in 1041 (16307 by Muhamed Hevai Uskufi Tuzlak. The dictionary is in verse and has 13 chapters. It was spread by means of transcription and the first one who published it was the Prussian consul of Sarajevo Dr. Otto Blau in Leipzig 1868 in the book "Bosnisch-Turkische Sprachdenkmaler". Derviš M. Korkut also published this dictionary under the title "Makbuli-i'aryf (Potur-Šahidija) of Uskufi Bosnevi" in "Glasnik of National Museum in Sarajevo", year LIV-1942, at pages 371-408. The author of this article published this dictionary together with some others in edition of Section for Philology of Yugoslav Academy of Sciences and Arts in Zagreb. ("Material for the History of Croatian Literature" — book 29, Zagreb 1968, pages 231-380) under the title "Handwritten Turkish-Serbocroatian dictionaries". Recently, the author of this article found two manuscript specimens of "Makbuli 'arif" (potur Šahidija" in the Archives of Sarajevo). One manuscript (MS 262) was written in 1276 (1859/60) by Uskufi Muhamed Halifa and transcribed by Šakir. The second manuscript (MS 51) was transcribed by Hafiz Mehmedalija Dekatar, the pupil of